

**ORCHESTRA FOLCLOR CA FACTOR DE CONSERVARE, ACTUALIZARE,
VALORIFICARE ȘI DISEMINARE MEDIATICĂ A MUZICII TRADIȚIONALE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

*THE FOLCLOR ORCHESTRA AS A CONSERVATION, VALIRIZATION, CAPITALIZATION
FACTOR AND MEDIA DISSEMINATION OF TRADITIONAL MUSIC
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA*

VASILE CHISELIȚĂ,

cercetător științific coordonator, doctor în studiul artelor,
Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei

Demersul își propune să argumenteze necesitatea studierii activității orchestrelor populare profesioniste din Republica Moldova ca factor al identificării, instituționalizării, urbanizării, mediatizării, promovării, valorificării și patrimonializării surselor de muzică tradițională (orală) în contextul proceselor de negociere a identităților culturale din societatea modernă (a doua jumătate a secolului al XX-lea–primul deceniu al secolului al XXI-lea). Autorul își focalizează atenția pe configurarea aparatului teoretic și metodologic al cercetării repertoriului orchestrei profesioniste de muzică populară „Folclor”, ca paradigmă a unei noi direcții stilistice și identități culturale pe tărâmul artei populare contemporane — muzica neo-tradițională.

Cuvinte-cheie: orchestra „Folclor”, categoriile popularului, muzică neo-tradițională, repertoriu, patrimoniu, moștenire, patrimonializare, Republica Moldova

The article is aimed at motivating the necessity to study the professional folk orchestras from the Republic of Moldova as a factor of identifying, institutionalizing, urbanizing, media disseminating, promoting the modern traditional (oral) musical sources in the context of the process of negotiating the cultural identities from the modern society (the second half of the 20th and the first decade of the 21st centuries). The author focuses his attention to the theoretical and methodologic instrument of studying the repertory of the professional folk orchestra „Folclor” as a paradigm of a new stylistic trend of the cultural identity in the sphere of contemporary folk art — neotraditional music.

Keywords: „Folclor” orchestra, popular categories, neo-traditional music, repertory, patrimony, heritage, Republic of Moldova

Pornind de la tema enunțată, aș dori să aduc unele precizări privind actualitatea acesteia ca obiect al cercetării etnomuzicologice, să evidențiez mizele epistemologice de bază și noutatea unui astfel de demers științific în câmpul exegetic al culturii muzicale tradiționale din Republica Moldova și să punctez, totodată, într-o manieră concisă, esențializată, sub formă de teze cu caracter rezumativ câteva din conceptele teoretice ale antropologiei culturale și etnomuzicologiei moderne, importante în procesul elaborării instrumentelor de lucru și cristalizării viziunii metodologice asupra obiectului. Expunerea de față reprezintă o formă de prezentare publică a proiectului

instituțional de cercetare cu tema: *Muzica tradițională din Republica Moldova ca patrimoniu și factor mediatic în epoca modernă: orchestra populară „Folclor”*. În cadrul restrâns al prezentului studiu nu avem pretenția însă de a elucida sau de a epuiza toate aspectele problemei, lucru, de altfel, imposibil în faza incipientă a oricărei întreprinderi de cercetare.

Demersul nostru își propune să argumenteze necesitatea studierii orchestrelor populare profesionale din Republica Moldova ca factor al identificării, documentării, instituționalizării, canonizării, academizării, revalorizării, actualizării, transformării, urbanizării, capitalizării, conservării, prezervării, patrimonializării și diseminării în spațiul public și mediatic actual a genurilor și creațiilor de muzică tradițională, veche, orală, preluate din cultura rurală (țărănească), moștenită de la generațiile predecesoare, în procesul negocierii noilor identități culturale din societatea modernă. Cercetarea vizează, în fapt, două perioade distincte ale istoriei culturale contemporane. Prima cuprinde o parte din epoca totalitarismului sovieto-comunist (1967–1991), iar a doua, — perioada contemporană a tranziției post-sovietice (1991 – prezent). De-a lungul acestor două perioade, raportul hegemonic dintre cultură, ideologie, putere politică și piața de consum a procurat nuanțe particulare, deseori contrastante, fiecare epocă punând în evidență tendințe și modalități specifice de preluare, prelucrare, producere, actualizare și transmitere a patrimoniului cultural imaterial, în speță, a muzicilor rurale (vernaculare) de sorginte orală. Altădată viguroase în planul funcționalității sociale și destul de diversificate sub aspectul stilului de interpretare și al identităților regionale, muzicile tradiționale au intrat, mai cu seamă, după deschiderea, la începutul anilor ‘90, către comunicarea globală a culturilor, concomitent cu creșterea spectaculoasă a rolului tehnologiilor electroacustice avansate în diseminarea mesajelor culturale, într-un proces accentuat de desuetudine și recul. Nu întâmplător, în noul context socio-cultural, creat la confluența secolelor XX–XXI, Convenția UNESCO (Paris, 2003) reține drept obiectiv major al guvernelor naționale identificarea, inventarierea, salvagardarea, recrearea, prezervarea și transmiterea muzicilor tradiționale ale popoarelor și comunităților culturale locale. Element important al patrimoniului cultural imaterial al umanității, muzicile tradiționale constituie, așadar, un „factor de apropiere, de schimb și de înțelegere între ființele umane”, un mijloc de coeziune, consolidare și dezvoltare socială a comunităților, conferindu-le acestora „un sentiment de identitate și continuitate” [1].

Actualitatea și, totodată, noutatea temei alese pentru cercetare rezultă, în primul rând, din lipsa cvasi totală, în spațiul autohton, a lucrărilor științifice speciale la acest capitol, iar în al doilea rând, — din complexitatea și valoarea teoretică și practică a problematicii antropologice, muzicologice, culturologice și sociologice implicite, strâns conexasă la procesele de evoluție, conservare și valorificare a patrimoniului cultural imaterial național, ca parte integrantă și indispensabilă a strategiei de dezvoltare durabilă a societății moderne, în contextul globalizării economice, culturale, tehnologice și informaționale. Absența cercetărilor la tema enunțată se datorează, credem noi, și faptului că majoritatea absolută a exegeților autohtoni din domeniu s-au axat, în mod exagerat, pe viziunea romantică din secolul al XIX-lea, una oarecum depășită, statică, esențialistă, fundamentalistă asupra folclorului, conform căreia, merită a fi cercetate doar faptele culturale provenite exclusiv din societatea țărănească, din obiceiurile, normele și tradițiile rurale ancestrale. Deseori, acestea erau ridicate la rangul de etalon al purității, autenticității și identității culturale naționale. Documentarea și cercetarea etnomuzicologică se îndrepta prioritar spre obiceiurile și muzicile țărănești „vechi”, tratate ca lucruri sfinte, sacrale, canonice, primordiale, ca mesageri ai unui trecut îndepărtat, mitic și mistic, ca furnizori ai unor adevăruri absolute. Evoluțiile

mai noi ale creației orale, fenomenele de transformare, adaptare, actualizare, urbanizare, valorificare și promovare modernă a culturii muzicale populare erau metodic marginalizate, neglijate, omise sau chiar respinse din vizorul cercetării, ele fiind tratate, de obicei, ca elemente străine, toxice, infecte, decadente, de obicei, sub licența inautenticității sau al pretinsului caracter subversiv. Astăzi, în epoca deschiderii globale a cunoașterii, înțelegem mai bine deficiențele, inadecvarea, îngustimea și riscurile gnoseologice nejustificate ale unei astfel de optici reducționiste.

Din larga panoramă a fenomenelor artistice ce țin de valorificarea profesionistă a moștenirii culturale muzicale autohtone, ne propunem să ne focalizăm atenția pe analiza valențelor sociale, etnoculturale, identitare, artistice și patrimoniale ale repertoriului orchestrei de muzică populară *Folclor*. Această orchestră a fost fondată la răspântia anilor 1967–1968, pe valul noii unde folclorice și neoromantice în creația artistică din fosta URSS, beneficiind de aportul reputatului (actualmente, regretatului) maestru, muzician, violonist, creator și dirijor Dumitru Blajinu (1934–2015), în cadrul Radioteledifuziunii de stat moldovenești, astăzi — IPNA Compania Teleradio-Moldova. Sub auspiciul acestei instituții publice naționale, merituosul colectiv artistic a activat timp de 36 de ani, în calitate de orchestră populară profesionistă de studio, fiind sponsorizată de stat. În acest răstimp, orchestra a reușit să înregistreze, pentru fondul audio-vizual republican cu destinație mediatică, un număr impresionant, încă neevaluat, estimat prezumptiv la circa două mii cinci sute lucrări preluate, recreate, inspirate sau re-imaginat din folclor, cântece și melodii instrumentale reprezentând cele mai variate genuri ale muzicii tradiționale, majoritatea sub formă de prelucrări, armonizări și stilizări de autor, fixate în scris, sub formă de partituri, schițe și știmate pentru orchestră, soliști vocali și instrumentiști. Din anul 2005, orchestra *Folclor* a fost transferată la Filarmonica Națională *Serghei Lunchevici*, unde desfășoară o amplă activitate concertistică până în prezent. Scopul, baza estetică și credo-ul artistic al acestui colectiv au fost definite, *ab initio*, prin însăși denumirea sa — *Folclor*, care sugera orientarea spre valorile muzicii folclorice vechi, cu scopul de a dezvolta și a propaga un nou tip de muzică tradițională, în acord cu noile necesități culturale ale societății postbelice din RSS Moldovenească, aflate în plin proces de modernizare economică și de reformare ideologică socialistă.

Orchestra *Folclor* reprezintă deopotrivă o instituție culturală de prim rang, un factor și agent social important în peisajul artistic din Republica Moldova. Ea a avut implicații majore în evoluția culturii muzicale naționale din ultimele patru–cinci decenii. Acestui colectiv artistic îi aparține un rol-cheie în dezvoltarea și consolidarea unei noi direcții stilistice pe tărâmul artei populare (folclorice) contemporane, cunoscute în etnomuzicologia modernă sub conceptul de *muzica neo-tradițională*. Acest concept inovator, apt a oferi un cadru epistemologic adecvat înțelegerii sistemice a evoluțiilor moderne ale patrimoniului cultural imaterial, a fost propus, în anul 1995, de cercetătoarea americană Donna Buchanan [2]. El a rezultat din investigațiile speciale ale amplului fenomen cultural, reprezentat de ansamblurile de cântec și dans de stat din Bulgaria, care au exercitat o influență covârșitoare asupra formării noilor identități culturale naționale bulgărești în epoca modernă. Autoarea a demonstrat cu prisosință faptul că muzica neo-tradițională, promovată de orchestrele populare profesioniste, sub auspiciul unor instituții mediatice, artistice și propagandistice ale statului, tinde să reprezinte un etalon al modernizării moștenirii culturale locale, prin adoptarea unui nou stil de interpretare, care se apropie sensibil de practicile și metodele profesionalismului muzical occidental. Principiile de generare și de funcționare a muzicii neo-tradiționale se axează, în opinia autoarei, pe preluarea selectivă,

documentarea, fixarea scriptică, prelucrarea și revalorizarea vechiului material muzical în forme actualizate, standardizate, europenizate. Sistemul mijloacelor de expresie și infrastructura de creație propriu-zisă se dezvoltă grație metodei transferului inovațional din cultura academică occidentală. Spre deosebire de muzicile tradiționale de altădată, în general, restrânse la cadrul comunităților rurale, noul produs cultural se orientează spre o piață economică și mediatică mult mai largă, urbanizată, care favorizează fuzionarea și hibridizarea formelor și genurilor de creație națională cu cele internaționale. Cercetătoarea română Speranța Rădulescu tratează acest fenomen cultural sub prisma conceptului francez de „muzică folclorică sau folclorizată, oficială”. Promovată instituțional și intens utilizată în scop mediatic și propagandistic, mai cu seamă în epoca totalitarismului comunist, muzica folclorică oficială a servit drept „alternativă politizată a muzicilor țărănești” [3, p. 81–82]. Procesele descrise de Donna Buchanan ni se par însă mult mai concludente și adecvate realităților culturale de la răspântia secolelor XX–XXI. Ele relevă analogii tipologice izbitoare cu situația în domeniu din Republica Moldova. Termenul „muzică neo-tradițională”, propus de autoarea americană, exprimă exact sensul evoluției vechiului fond muzical: înnoirea, modernizarea și transformarea. Din atare motive, în studierea repertoriului orchestrei *Folclor*, folosirea termenului de „muzică neo-tradițională” constituie, credem noi, nu numai o premisă teoretică, ci și o necesitate metodologică obiectivă.

Într-un studiu anterior, am prezentat și fundamentat o nouă viziune asupra fenomenului artei muzicale populare din Republica Moldova [4]. Am adus argumentele plauzibile în favoarea necesității revizuirii metodologiei și a strategiilor de cercetare în etnomuzicologia autohtonă, prin debarasarea de dominația nefastă a clișeelelor și conceptelor teoretice depășite, prin orientarea exegezei de specialitate spre realitățile socio-culturale actuale, sensibil diferite de cele din perioada romantică, națională de evoluție a culturii tradiționale (folclorice). Am identificat patru categorii sau domenii principale de manifestare a „popularului muzical”, importante în procesul identificării și studierii transformărilor emblematică, ce s-au produs în peisajul general al culturii populare din perioada tranziției, după căderea, în anii 1990–1991, a așa-numitei „cortine de fier”. Astfel, am evidențiat următoarele categorii ale artei muzicale populare: 1) *muzica tradițională*, specifică comunităților rurale, moștenită din generație în generație, transmisă pe cale orală, prin grai viu, fără scriere, prin co-participare și interpretare la auz, prin mijlocirea instrumentelor muzicale vechi, tradiționale, acustice. Această muzică valorifică genuri, forme, conținuturi tematice și mijloace de expresie din trecut, în strânsă legătură cu datinile și obiceiurile tradiționale ale comunităților sătești. Astăzi, muzica tradițională acoperă un segment destul de redus al pieței culturale naționale și resimte o tendință continuă de descreștere; 2) *muzica folclorică* sau *folcloristică*, domeniul resuscitării și valorificării elementelor de muzică tradițională (țărănească) veche într-un context cultural nou, mai larg, impropriu, urbanizat, diferit de cel nativ, și anume: scena, festivalul, concursul, concertul, serbarea populară, turneul artistic, radioul, televiziunea, mass media, școala, educația, discografia, campania electorală, turismul etc. Actorul principal al acestei arte populare îl reprezintă ansamblurile folclorice profesioniste sau amatoricești, majoritatea apărute la oraș, sub formă de proiect cultural, în cadrul unor instituții, sub egida unor specialiști folcloriști. Astăzi, muzica folclorică acoperă, totuși, o nișă modestă pe piața culturală locală; 3) *muzica neo-tradițională*, domeniul orchestrelor populare, al ansamblurilor de cântec și dans popular, de regulă, sponsorizate și patronate de stat, majoritatea apărute în perioada postbelică sovietică și proliferează până în prezent. Acestea constituie un factor și un mijloc eficient al modernizării, standardizării și instituționalizării stilurilor de muzică tradițională, din care se inspiră

și își asigură resursa de creație. Muzica neo-tradițională acoperă un segment important al pieței culturale contemporane; 4) *muzica populară modernă*, un sub-gen al culturii globale *World Music*, domeniu distinct al valorizării și capitalizării surselor de muzică tradițională locală în albia stilurilor occidentale de muzică comercială *ethno-pop*, *ethno-jazz*, *ethno-rock*, *ethno-folk*, *pop-folk*, *turbo-folk*, *balkan-pop* ș.a., stiluri extrem de prolifică, începând cu anii 1990. Acestea au beneficiat de posibilitățile extraordinare ale noilor instrumente electronice, tehnologii mediatice și computaționale. În virtutea accesibilității, atractivității și diseminării mediatice globale, muzica populară modernă tinde să domine partea cea mai însemnată a pieței culturale locale.

Totodată, am subliniat, că cele patru categorii ale popularului muzical din Republica Moldova sunt în strânsă relație și nu pot fi disociate decât la nivel analitic. Am mai demonstrat și faptul, că în domeniul public, acestea interacționează pe multiple planuri, se influențează și se induc reciproc, mai cu seamă, la nivelul limbajului muzical. Cele patru categorii ale artei populare formează, așadar, un sistem sincretic, specific culturii muzicale populare contemporane în ansamblul ei. Astfel, muzica neo-tradițională procură un loc distinct și bine determinat în sistemul culturii muzicale populare moderne. Prin urmare, ea nu poate fi gândită și nici cercetată izolat de acest sistem, fiindcă i se integrează, ca parte componentă.

Scopul abordării etnomuzicologice a temei enunțate constă în articularea unei imagini generale asupra textului, contextului, semnificațiilor și identităților culturale implicite în repertoriul promovat de orchestra profesionistă de muzică populară *Folclor*. Studiarea acestui subiect oferă cercetătorului șanse extraordinare în atingerea unui obiectiv fundamental, și anume: dezvoltarea mecanismului, prin care factorii, actorii, agenții și instituțiile societății contemporane identifică, selectează, cercetează, sistematizează, conservă și valorifică diversele forme ale moștenirii muzicale din trecut, investite cu valoare simbolică, istorică și identitară, transformându-le astfel în elemente de patrimoniu cultural imaterial al modernității, asigurându-le o nouă viabilitate, vizibilitate și utilitate publică. Înțelegerea mecanismului de preluare și adaptare culturală a muzicilor tradiționale necesită însă luarea în considerație a diferenței de sens, pe care antropologia modernă o acordă conceptului de „moștenire” și celui de „patrimoniu”. Ambele concepte simbolizează acțiuni, metode, scopuri, obiective și finalități diferite în procesul de transmisie culturală. Astfel, conceptul de „moștenire” exprimă procesul de preluare și conservare intactă, statică, mecanică, nemodificată, fixă, iconică a obiectelor culturale din trecut, de regulă, în scopul păstrării muzeale, comemorării rituale sau contemplării istorice. Conceptul de „patrimoniu”, din contra, presupune procesul de preluare vie, dinamică a obiectelor culturale moștenite, care sunt trecute organic prin sufletul, gândirea și sensibilitatea omului creator contemporan, în scopul actualizării, îmbogățirii, dezvoltării, asimilării și adaptării continue a acestora la condițiile concrete de viață ale societății. Anume conceptul de patrimoniu se potrivește studiului etnomuzicologic și antropologic al orchestrei *Folclor*.

Timp de peste patru decenii, formarea repertoriului muzical al acestei orchestre a constituit, de facto, un proces de *patrimonializare* (concept propus și popularizat în spațiul românesc de către antropologul francez Pierre Bidart [5]), prin care o serie întreagă de elemente ale culturii muzicale orale autohtone (creații, genuri, forme, structuri modale, ritmice, melodice, coloristice, tipuri de instrumente, ansambluri organofone, norme, valori și principii estetice etc.) au fost convertite, grație judecății de valoare și acțiunii de documentare, fixare, „intabulare”, notare muzicală a unor experți (muzicieni școliți, savanți, compozitori, aranjori, culegători, dirijori etc.), în bunuri de patrimoniu imaterial și totodată în subiect al memoriei colective, pentru a servi viitorul, progresul

și prosperitatea. Așadar, în accepțiunea antropologiei culturale, patrimonializarea presupune o atitudine creatoare a omului contemporan față de tradițiile, datinile și expresiile culturale moștenite. Ea reprezintă un proces viu de redescoperire, reevaluare, re-imaginare, re-creare, îmbogățire, adaptare, actualizare, re-contextualizare, fixare scriptică, transmitere și valorificare specializată (artistică, științifică, mediatică, economică etc.) a creațiilor muzicale orale din trecut, în consens cu necesitățile societății moderne, urbane sau în curs de urbanizare, transformându-le în obiect al conștiinței, memoriei, schimbului, în resursă a bunăstării spirituale și materiale. Formarea repertoriului orchestrei *Folclor* poate fi asemuită procesului de producție (selectare, fixare, prelucrare, stilizare, înregistrare), sinonim cu patrimonializarea, proces, care permite creațiilor muzicale, de origine sau de circulație orală, „să acceadă la statutul de patrimoniu” [6]. O primă estimare a lotului de partituri, păstrate în biblioteca Companiei Teleradio-Moldova, atestă faptul, că doar în perioada anilor 1968–1988, la formarea repertoriului orchestrei, soliștilor vocali și instrumentiști au participat, cu un număr impresionant de prelucrări, armonizări și stilizări de folclor, peste 70 de autori locali.

Analiza formei, conținutului și statutului cultural al creațiilor orchestrei populare profesionale *Folclor* se va axa pe unele noțiuni și concepte-cheie, apte a dezvălui aspectele de bază ale procesului de adaptare, transformare și modernizare a surselor de muzică tradițională autohtonă. Printre cele mai importante noțiuni și concepte, evidențiem următoarele:

1) *identificarea* — procesul de culegere, selectare și eșantionare a surselor orale de către un expert (muzician școlit, compozitor, instrumentist etc.), care apelează direct la colportorii și performerii tradiționali din teren, sau la propria memorie și imaginație creativă;

2) *documentarea* — fixarea audiovizuală sau în scris a creațiilor orale, redarea structurii melodice, ritmice și arhitectonice a materialului primar;

3) *intabularea creației* — scrierea partiturilor pentru o orchestră populară-tip, în scopul sincronizării, unificării, echilibrării, disciplinării și controlării actului intonațional de către un „dirijor”, procedeu ce presupune limitarea sau excluderea cvasi totală a inițiativei proprii, a variației și improvizației, specifice practicii orale (lăutărești) de interpretare în grup;

4) *instituționalizarea* — dobândirea unui caracter oficial, schimbarea statutului creației folclorice, trecerea de la forma orală la cea scrisă, de la cea anonimă la cea personalizată, de regulă, consfințită prin acțiunea de autorizare, exercitată de consiliile artistice, ceea ce favorizează deseori tendința de ideologizare, capitalizare sau „privatizare” a surselor de muzică tradițională;

5) *academizarea* — dobândirea unui aspect literar, tratarea structurii creațiilor folclorice sub prisma teoriei muzicii clasice, afilierea la tradițiile muzicii literate, academice;

6) *canonizarea* — standardizarea genurilor și structurilor muzicii tradiționale, încadrarea ritmului în măsuri, rigidizarea formelor și mijloacelor de expresie, unificarea ornamentației melodice și a formulelor de acompaniament, nivelarea stilurilor regionale, impunerea modelelor fixe, consacrate, profesionale;

7) *revalorizarea* — descoperirea noilor posibilități de expresie a vechiului material în noul context cultural al societății moderne, cu implicarea noilor mijloace de expresie instrumentală și orchestrală, relansarea și revigorarea muzicii tradiționale în noi forme de interpretare;

8) *transformarea* — reutilizarea materialului primar, prelucrarea, reformularea și restructurarea surselor vechi de muzică tradițională, în consens cu influențele și necesitățile culturale ale societății contemporane;

9) *conservarea* — prezervarea și salvarea elementelor de patrimoniu imaterial prin acțiunea specializată de identificare, inventariere, documentare, fixare în scris, înregistrare sonoră, diseminare mediatică și valorificare artistică în contextul larg al societății contemporane;

10) *modernizarea* — actualizarea surselor de muzică tradițională, integrarea acestora în sistemul culturii populare contemporane, resemantizarea conținuturilor, revizuirea formelor și mijloacelor de expresie, îmbogățirea infrastructurii de creație și a fondului organologic, înnoirea, primenirea și adaptarea stilurilor de interpretare;

11) *mediatizarea* — diseminarea socială largă, punerea în circulație, sporirea gradului de vizibilitate a patrimoniului muzicii tradiționale, cu mijlocirea mass media moderne;

12) *construcția identitară* — fortificarea conștiinței apartenenței naționale, etnice, culturale, religioase și de grup a indivizilor, exercitarea rolului de liant social al muzicii neo-tradiționale în societatea modernă.

În concluzie, la finalul acestei scurte expuneri, dorim să subliniem, că mizele cercetării etnomuzicologice și antropologice a repertoriului orchestrei *Folclor* deschid o amplă panoramă epistemologică vizând procesele sociale, culturale, politice și economice din perioadele istorice enunțate mai sus. O astfel de cercetare ar pune în evidență aportul unor întregi generații de oameni de creație, muzicieni, interpreți, poeți, scriitori, dirijori, folcloriști, compozitori, pedagogi, instituții artistice și de învățământ, reformatori ai culturii muzicale tradiționale, care au știut să identifice, să îmbogățească, să revalorizeze resursele folclorului și să le pună în slujba dezvoltării durabile și sustenabile a societății.

Referințe bibliografice

1. Convenție din 17 octombrie 2003 pentru salvarea patrimoniului cultural imaterial (introducere și art.2) [online]. In: *MonitorulJuridic.ro*: [site]. [accesat 29.06.2016]. Disponibil: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/conventie-din-17-octombrie-2003-pentru-salvagardarea-patrimoniului-cultural-imaterial-emitent-act-international-publicat-n-monitorul-oficial-67741.html>
 2. BUCHANAN, D. Metaphors of Power, Metaphors of Truth: The Politics of Music Professionalism in Bulgarian Folk Orchestras. In: *Ethnomusicology*, 1995, vol. 39, nr. 3, pp. 381–416.
 3. RĂDULESCU, S. *Peisaje muzicale în România secolului XX*. București: Editura Muzicală, 2002. ISBN 973-42-0297-9.
 4. CHISELIȚĂ, V. Muzică tradițională, folclorică, neo-tradițională și populară: de la metaforă la metodă de cercetare a sistemului culturii populare sincretice contemporane din Republica Moldova. In: *ARTA*, 2014. Ser. Arte audiovizuale. Chișinău: Garomont, 2014, pp. 22–27.
 5. BIDART, P. Patrimoniu și patrimonializare: conf. susținută la Universitatea din București, 6 ian. 2010 [online]. In: *Studien.ro*: [site]. 2010. [accesat 29.06.2016]. Disponibil: http://www.studentie.ro/campus/conferinta_patrimoniu_si_patrimonializare_la_unibuc/c-1363-a-77540
- Patrimoine et patrimonialisation: entre matériel et l'immatériel* [online]. Sous la direction de Marie-Blanche Fourcade; préface de Laurier Turgeon; les Presses de L'Université Laval (Canada). 2007, p. XVI. [accesat 09.12.2015]. Disponibil: <http://books.google.ro/books?id=i1S4dYNnqGgC&pg=PA23&lpg=PA23&dq=Le+patrimoine+culturel+immat%C3%A9riel+>